

Diplomatika

Definice

- ▶ Diplomatika je věda zabývající se studiem **písemností úřední provenience**, které hodnotí po stránce **vnitřní i vnější** jako produkty určitého **právního, sociálního a kulturního** prostředí v souvislosti s dějinami institucí, jež je produkují, tj. kanceláří. Přitom klade důraz na jejich **funkci v příslušné společnosti** (I. Hlaváček).

Pojmy

- ▶ diploma = lat. listina, z řec. diplóo = zdvojuji
- ▶ rusky *diplomatika*
- ▶ polsky *dyplomatyka*
- ▶ francouzsky *diplomatie*
- ▶ anglicky *diplomacy*
- ▶ italsky *diplomatica*
- ▶ němčina *Diplomatik* nebo *Urkundenlehre* a novější *Urkundenforschung*.
- ▶ *Aktenkunde* - novověká diplomatika

Dějiny diplomatiky

- Předkritické období – praktický zájem kancelářů (zejména papežské od 12. st., kdy vznikly kancelářské instrukce), jak rozpoznat pravé listiny od falešných.
- Italští humanisté ve 14. a 15. století – vytvoření první předpokladů pramenné kritiky jako základů kritického dějepisectví (Petrarkova kritika falešných rodových dokumentů habsburských; kritika Lorenza Vally „donace Konstantinovy“).
- Bella diplomatica (forensia) – tzv. spory o pravost listin.

Dějiny diplomatiky

➤ Spor mezi Mauriny a Bollandisty:

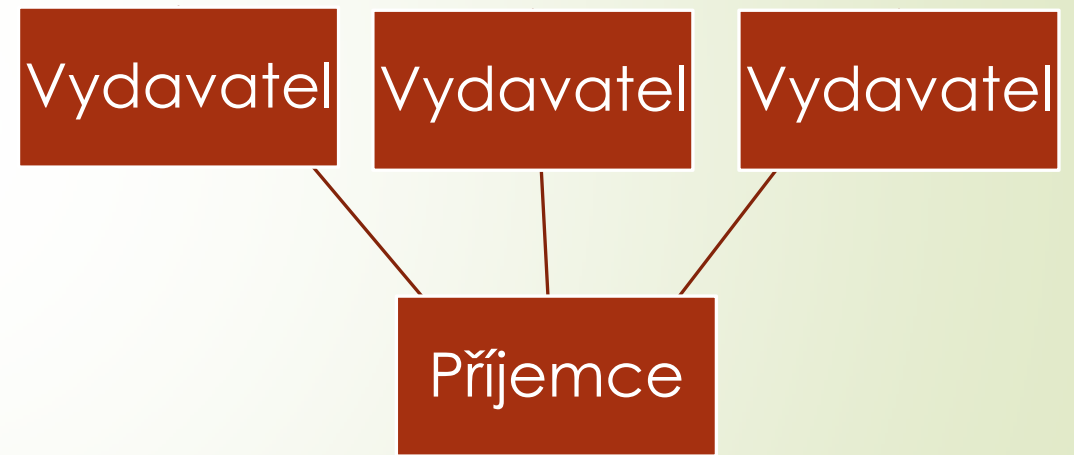
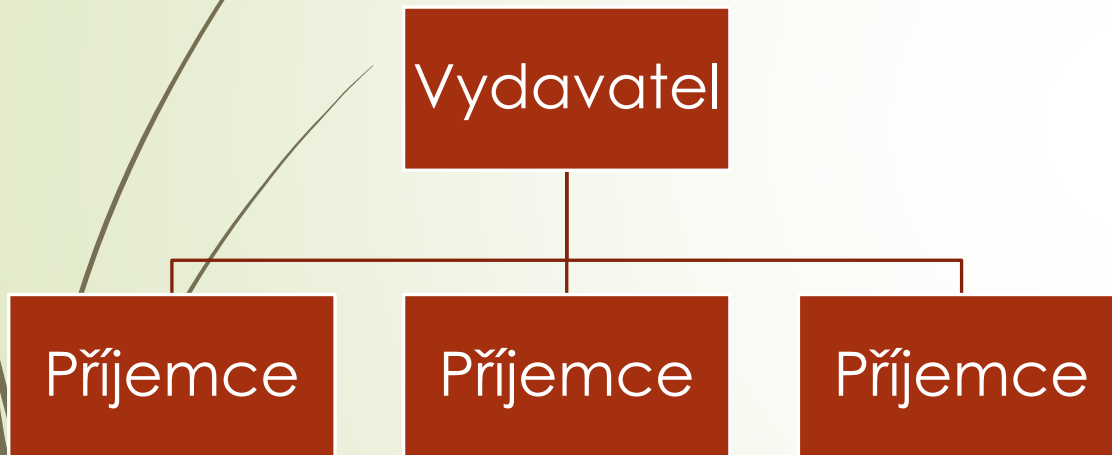
➤ **Daniel Papebroch** (1628-1714) v úvodním pojednání „*Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi discrimen in vetustis membranis*“ napadl pravost právě nejcennějších maurinských listin. Na jejich obhajobu vystoupil roku 1681 Maurin **Jean Mabillon** (1632-1707) knihou „*De re diplomatica libri sex*“.

➤ Mabillon - především listiny staršího středověku, z nich pak zase takřka jen ty, které vydali panovníci frankomerovejští nebo francouzští; založil svou diplomatiku na srovnání vnitřních a vnějších známek listin; zvláště na písmo listin kladl velkou váhu, takže vytvořil současně i vědecký základ paleografie.

Dějiny diplomatiky – 19. století

- **Julius Ficker** (1826-1902) - profesor v Innsbrucku; zaměření a přístup juristický: každá listina je individualitou sama pro sebe, a tak musí být vysvětlována; upozorňoval na časový rozdíl mezi samotným právním aktem a jeho zlistiněním (vzdálenost může být týdny, ale i roky). Do listin se mohly dostat údaje z předchozích ujednání. Nemusí to být falza.
- **Theodor von Sickel** (1826-1908) byl prvním ředitelem vídeňského institutu (Institut für Österreichische Geschichtsforschung od roku 1854) a pak vedl i oddělení Diplomata v rámci Monumenta Germaniae Historica. Nová metoda – srovnávání slohu (stylu) a písma listin. Rozlišení vyhotovení na tzv. kancelářské (vydavatelské) a přijemecké – hlavní kritérium kritiky a zjišťování pravosti diplomatického materiálu.

Sicklova metoda srovnání slohu a písma listin

A vertical strip on the left side of the slide features a close-up photograph of green leaves and branches, set against a blurred background of more greenery. The colors range from vibrant lime green to deep forest green.

Kategorie diplomatického materiálu (podle obsahově-právní podstaty)

- Listiny
- Mandáty
- Listy nebo dopisy
- Aktové písemnosti
- Úřední knihy

Listina

- písemnost upravená podle určitých pravidel a určená k tomu, aby podala svědectví o určité právní skutečnosti (právní pořízení):
  - právní počiny nebo právní jednání nebo právní akty - závislé na lidské vůli - např. založení kláštera, založení města, darování, smlouva, udělení výsady apod.
  - právní události – nezávislé na lidské vůli – např. přírodní jevy, živelná katastrofa, narození dítěte apod.

Listina

Sedeis vniu[n]tate huiusmodi... *[Handwritten Latin text, top left of the upper manuscript page]*

[Small handwritten note]

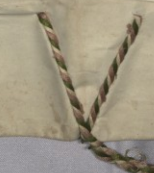
RABEN

[Signature]

[Handwritten Latin text, bottom page of the manuscript]

[Signature]

Mandáty

- Mandáty – písemnost upravená podle určitých pravidel a obsahuje rozkaz, příkaz; většina mandátů měla dočasnou platnost.
- Listy (dopisy) – písemnost upravená podle určitých pravidel, která obsahuje pouhé sdílení bez moci závazné. Na rozdíl od listin a většiny mandátů byly uzavřené.

Aktové písemnosti

- Aktový materiál, úřední akta, spisový materiál, spisy.
  - PVH – z hlediska obsahově-právní povahy.
  - Archivář – z hlediska uložení v archivu.
- Akt – specifický význam v raném středověku. Použití pro tzv. pamětní záznam (střední, západní i jižní Evropa v období od 9. – 11. století). U nás od konce 10. do pol. 12. století.

Úřední knihy

- Úřední knihy pro vnitřní potřebu. Knihy správní. Pro vlastní evidenci příslušné instituce.
- Úřední knihy pro vnější potřebu. Knihy právní. Nejen pro vlastní evidenci, ale právní platnost i na veřejnosti.

Úřední knihy

- Registra – knihy, do kterých se opisují texty vydaných písemností. V novověku - expediční protokoly.
- Kopiaře – opak register, opis listin došlých, přijatých. V novověku - podací (exhibitní) protokoly.
- Formulářové sbírky – vzorce, příklady písemnosti, jak má být písemnost vyhotovena.

Úřední knihy pro vnější potřebu

- Knihy veřejných notářů (knihy imbreviatur) - notářský instrument.
- Knihy městské – knihy pro právní a administrativní potřeby města.
- Knihy pozemkové (gruntovní) – gruntovnice. Vedeny u vrchnostenských úřadů.
- Zemské desky - knihy vedené u zemských soudů.
- Dvorské desky - knihy vedené u dvorského soudu.
- Matriky – křestní (rodné); oddací; matriky úmrtní.

Ž e n i ň

G m é n o

Letá Páni 1901.

Dne 13. února 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře... Antonine Čechová, narozená v Křeslavicích... 12. 30. 1901.

Dne 2. června 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře... Antonie Vanhalová, narozená v Mexičlasi... 16. 26. 1901.

Dne 3. srpna 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře... Arnost Špišvovský, knihla v Smrdovicích... 9. 26. 1901.

Letá Páni 1903.

Dne 26. května 1903 byli oddáni od Pavla Langra, faráře... Josef Horais, domkář v Kozlově... 14. 24. 1903.

Dne 10. listopadu 1903 byli oddáni od Pavla Langra, faráře... František Černohub, ceditel v Čichově... 18. 25. 1903.

R e w é s t a

S w é d ň ů

G m é n o

G m é n o

St a

1901.

Antonine Čechová, narozená v Křeslavicích... 22. 30. 1901.

Antonie Vanhalová, narozená v Mexičlasi... 25. 26. 1901.

Barbora Čechová, narozená v Křeslavicích... 23. 30. 1901.

1903.

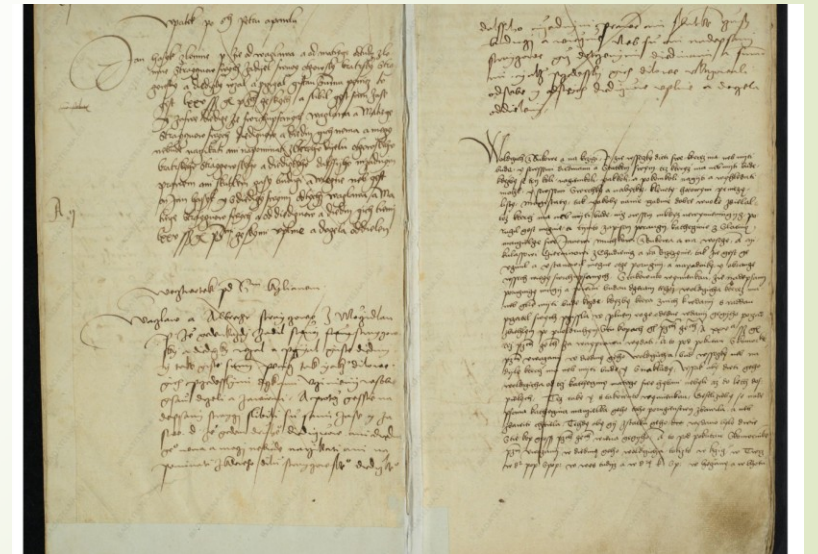
Anička Urbanová, narozená v Křeslavicích... 22. 30. 1903.

Katelina Pospíšilová, narozená v Křeslavicích... 22. 30. 1903.

Matrika

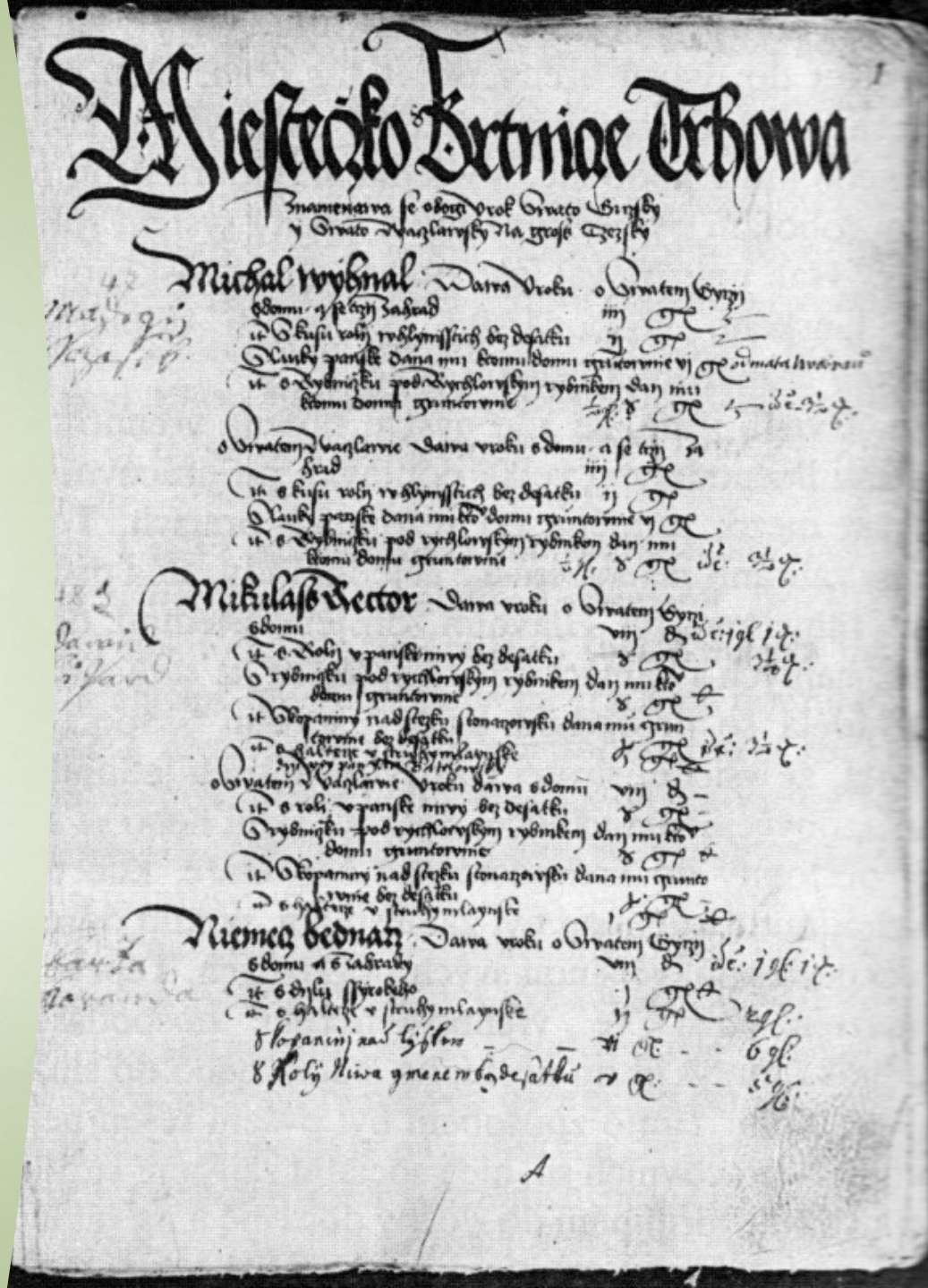

Zemské desky

Knihy, které stojí na pomezí vnitřních a vnějších potřeb

- Urbáře – staroněmecky (sloveso urbaren = přinášet) – obsahují předpisy dávek peněžních, naturáliích a robot odváděných vrchnosti.
- Katastry (capitum registrum – capitasstrum – catastrum) – soupisy nemovitého (stavby, pozemky) majetku podrobeného berni: berní rula (1653-1655) – pro Čechy; lánové rejstříky (1669) – pro Moravu; tereziánský katastr, josefinský a stabilní katastr.

Formy dochování diplomatického materiálu

Originál

Koncept

Opis

Originál

- ▶ Takové vyhotovení písemnosti, které vzniklo z vůle a s vědomím vydavatele a bylo zajištěno prostředky k zajištění své právní platnosti (pečeť, razítko, podpis ...). Originálů může být několik (bylo vyhotoveno více exemplářů – např. kupní smlouvy). Každý originál je pravý (nemůže být falešný) – nepoužíváme pojem „pravý originál.“ Naopak „domnělý originál“ – listina, která se tváří jako pravá.

Koncept

- ▶ Předběžný náčrt listiny, předstupeň originálu. Není celý obsah, ustálené formule (tituly) se jenom naznačují. Koncepty v hojné míře až v novověku (u nás v 16. století). Dříve po napsání originálu byly zničeny, pokud byly vůbec napsány. Koncept nemusel vždy předcházet originálu.

Opis

- ▶ prostý (jednoduchý) opis – může vytvořit kdokoliv, použít k jakémukoliv účelu, nemá ovšem právní moc.
- ▶ ověřený opis - v právním životě nahrazuje originál (má stejnou platnost). Pořizovat mohou pouze osoby a instituce, které k tomu byly kvalifikovány:
  - ▶ vidimus – nižší titul opisu – jenom se potvrzuje, že opis se doslova shoduje se zněním originálů.
  - ▶ konfirmace (renovace, inserce) – vyšší úroveň ověřeného opisu – potvrzuje se nejenom správné znění, ale především právní obsah confirmované listiny (např. prodloužení platnosti).

Konfirmace

Ad ista us dei gratia **S**ingulorum **B**ohemae **R**egum **C**roacie **R**ame **S**erue **B**algie **L**odomerie
nam liberalem se et gratiosam omnibus subditis suis sine difficultate exhibere sed eis sue serenitatis gratias facillime
militum supplicatum quibus de benignitate Regia eis confirmare dignarentur gratias immunitates concessiones consuetudin
busque omnium vitio vacuus continetur quarum tenor sequitur in hec verba. Nos Johannes dei gratia Bohemae Rex
in Castus ante Lantzshutam ac etiam in aliis notabilibus casibus sollicitate et fideliter prestiterunt tum quia eadem
in omnibus rebus simpliciter de quibus ipse Ungelam iuxta nam institutum solui debebat tenore presentium de h
Judeis et Jurati ac universitas ibidem necnon et illi qui forum eiusdem loci cum rebus venalibus accesserint ea libertate
Illustri Karolo Charthom Choraue et Johannem Duci Carinthie filius nostris necnon Capitani Subannier Judi
impedire gravare seu alioqualiter molestare prout admodum Reveram et veniam gravissimam voluerunt euitare
secunde hie [redacted] merer des Reichs vnd künig zu B
Reichensstem vnsern lieben getrewen mit vleysß gepeten sem vns in emen brief den In ettwem der d
get von Passaw gen Behem vber das Gemilde gegeben hat zu besitzen verneuen vnd confirmiren gnediglich
Bekennen vnd tun kint offentlich mit disem brief allen den die In siben oder horent lesen dar wir durch gena
migen Eine verstage strasse aufgerichtet vnd gemacht haben von Passaw her gen Behem vber das Gemilde so h
den Burgern gemaintlich auf dem Perz zu dem Reichensstem vnsern lieben getrewen mit rechter wissen vnd kint
zu Reichensstem gen sotten vnd weterer gen an dem tag vde kaufman schafft dar kint so sitzollen sy in aller
gemainschafft vnd allen amiden vnser vnd des Reichs getrewen vnd vndertanen ernstlichen vnd vestlichen be
getrewlichen schützen schirmen vnd behalden vnd wer dander freuliche tate der sey in vnser vnynad vnd hün
tate vnd Burgern zu dem Reichensstem an alle nimmernuß geualten Mit vrlint disz briefs versigelt mit vnser
oberstem tage vnser Reichs in dem trawanzigsten Jar vnd des kaysertumbs in dem ayndlestten Jar da haben wir
her redlich erfunden haben solliche Ire gebete gnediglich erhört vnd haben darumb mit wolbedachtrem mut
graffen ist vnd geschriben stet gnediglich bestaget verneuet vnd confirmet besetzen verneuen vnd confirmiren
weren solle vor aller memelich vngelindert Mit vrlint dises briefs versigelt mit vnser küniglichen man
vnser Reichs des Behemischen in dem sepunddreissigsten vnd des Romischen in dem dreyundtrawanzigst
Et si amatozum subiectorum nobis fidelium prosperitas comoda benignere respiciamus et in augmento prosperitas ne
indefesse fidelitatis obsequia circa nos et Coronam Bohemae rerum experientia cognoscimus clarissime Sane con
Iura has indulta libertates traças donationes et concessiones necnon approbatas et laudabiles antiquas confir

Vnější a vnitřní znaky

- ▶ Vnější znaky: psací látka, forma psací látky, plika, linkování, inkoust, písmo, korektury, rasury, grafická znamení, podpisy, kancelářské poznámky, příjemcecké poznámky atd.
  - ▶ Vnitřní znak: jazyk, listinné formule.
-

Dělení diplomatického materiálu (J. Mabillon)

- Listiny papežské.
- Listiny císařské (císařové a králové římsko-německé říše ve středověku).
- Listiny soukromé (Privaturkunde).

Dělení diplomatického materiálu (V. Hrubý)

- ▶ Listiny zeměpanské a zeměpanských úřadů (panovnické).
- ▶ Listiny papežské a papežských úřadů.
- ▶ Listiny biskupů a jiných duchovních institucí.
- ▶ Listiny měst, městských úřadů a měšťanů.
- ▶ Listiny šlechticů a svobodných osob.
- ▶ Listiny veřejných notářů.

Listinné padělký (falza)

- ▶ Falzum – listina, která nevznikla z vůle svého údajného vydavatele.
  - ▶ Moderní falzum.
  - ▶ Staré falzum.
  - ▶ Kancelářské falzum.

Edice diplomatického materiálu

- ▶ Diplomatáře:

- ▶ MGH Diplomata.

- ▶ CDB (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae).

- ▶ Regestáře:

- ▶ RI (Regesta Imperii).

- ▶ RBM (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae).

Doporučená literatura

- ▶ ŠEBÁNEK, Jindřich, Zdeněk FIALA a Zdeňka HLEDÍKOVÁ, ed. Česká diplomatika do r. 1848. 2. nezm. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
-